

Dežela Oz kot svetovna literarna in kulturna dediščina

DRAGICA HARAMIJA

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
dragica.haramija@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.5.2026.9>

ISBN 978-961-299-173-9 (pdf; Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)

ISBN 978-961-6320-62-7 (pdf; Slavistično društvo Maribor)

V članku je predstavljena dežela Oz Lymana Franka Bauma, ki je med leti 1900 in 1920 izdal to znamenito serijo knjig za otroke, v kateri je izšlo štirinajst naslovov. Dela sodijo med fantastične pripovedi, pri čemer je meja med realnim in fantastičnim svetom natančno načrtana, glavni literarni lik, Doroteja, pa se zaveda prestopa iz realnega v vzporedni fantastični svet, ki ima svoje lastne zakonitosti ter svoje lastne literarne like (prebivalci različnih pokrajin, dobri in hudobni čarovnici, Dorotejini novi prijatelji). Najvidnejši uspeh je doživela prva knjiga iz serije, *Čarovnik iz Oza* (1900), z ilustracijami Williama Wallaca Denslowa, ki je bila v slovenščini prvič izdana leta 1959. Doroteja, Strašilo, Pločevinasti drvar in Strahopetni lev, ki razkrinkajo starčka, lažnega čarovnika, uspejo zaradi skupnosti in prijateljstva premagati vse ovire. Delo po vsem svetu sodi v otroško klasiko in prinaša spoznanje o pozitivnih vrednotah: premišljenosti, srčnosti, pogumu in hrepenenju po domu.

Ključne besede: Čarovnik iz Oza, dežela Oz, Baum, fantastična pripoved, otroška književnost, vrednote, literarni kanon

The article discusses the Land of Oz created by Lyman Frank Baum who, between 1900 and 1920, published the famous series of books for children, which included fourteen works. The latter belong to so-called fantasy fiction, where the boundary between the real world and fantasy is precisely outlined and the main literary character, Dorothy, is aware of her transition from the real world to a parallel fantasy one with its own laws and literary characters (the inhabitants of various lands, the good and evil witches, Dorothy's new friends). The most successful book of the series, *The Wonderful Wizard of Oz* (1900), was illustrated by William Wallace Denslow, and its first Slovene edition came out in 1959. In it, Dorothy, the Scarecrow, the Tin (Wood)man and the Cowardly Lion expose an old man, namely the fake wizard, and successfully overcome all obstacles by working together and through their friendship. The work is considered a children's classic

all over the world, promoting ideas of positive values: thoughtfulness, boldness, courage and longing for home.

Keywords: Wizard of Oz, Land of Oz, Frank Baum, fantasy tale, children's literature, values, literary canon

Uvod¹

Čarovnik iz Oza je prva knjiga iz serija o deželi Oz, ki jo je med leti 1900 in 1920 ustvaril Lyman Frank Baum. Bauma imenujejo ga kar kraljevi zgodovinar dežele Oz, saj je ustvaril fantastično deželo, v kateri so literarni liki nosilci prikritih (preneseni) pomenov in tudi književni prostori niso takšni, kakor je videti na prvi pogled. Literarno delo, ki sodi v svetovno literarno dediščino, je, tudi zaradi prenosa v druge medije, postalo sestavni del sodobne (popularne) kulture.

Lyman Frank Baum (1856–1919) je živel v Združenih državah Amerike, rojen je bil v kraju Chittenango v državi New York, umrl je v Los Angelesu v Kaliforniji. Bil je pisatelj, publicist in založnik, ukvarjal se je zlasti z izdajanjem otroških in mladinskih knjig. Pisal je poezijo, prozo in dramatiko za otroke, dela je začel izdajati leta 1897, izdal je 35 knjig; večino tistih, ki ne sodijo v cikel o deželi Oz, je izdal pod psevdonimom (uporabljal je različna umetniška imena). Njegova prva prodajana uspešnica je bila slikanica, napisana v verzih, *Father Goose* (1899), ki jo je ilustriral William Wallace Denslow. Najbolj znano Baumovo delo je *Čarovnik iz Oza* (orig. *The Wonderful Wizard of Oz*, 1900), ki ga je v prvi izdaji prav tako ilustriral Denslow.²

Leta 1957 je bil ustanovljen Mednarodni klub Čarovnika iz Oza (The International Wizard of Oz Club), katerega temeljna dejavnost je izdajanje revije *The Baum Bugle: A Journal of Oz*. Revija izhaja trikrat letno in objavlja članke o Baumovih delih in bibliografskih podatkih, pa tudi o drugih pisateljih in ilustratorjih, ki so kakorkoli povezani z deželo Oz, npr. z ilustratorji različnih izdaj, s prevajalci, s predstavitvami priredb za druge medije ipd. Podatki o reviji so dostopni na uradni spletni strani kluba, <https://www.ozclub.org/publications/the-baum-bugle/>.

¹ Prispevek je nastal v okviru programske skupine P6-0156 Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, ki jo financira ARIS.

² W. W. Denslow je skozi ilustracije interpretiral Baumovo zgodbo o deželi Oz kot metaforo političnega in socialnega sistema v ZDA ob koncu 19. stoletja.

Baumova izdana literarna dela in prevodi v slovenščino

V slovenščini je izšlo integralno besedilo *Čarovnik iz Oza* doslej petkrat, štirikrat v prevodu in s spremno besedo Janka Modra, izdaje se razlikujejo po ilustracijah,³ in najnovejša izdaja iz leta 2025 v prevodu Jerneja Županiča.⁴ Ob *Čarovniku iz Oza* je Baum izdal še trinajst del, ki temeljijo na literarnih likih in književnih prostorih iz dežele Oz, dela so bila izdana med leti 1900 in 1920. Enajst del je prevedenih tudi v slovenščino,⁵ besedila je izdala založba Karantanija; prevajalci in pisci spremnih besed so različni. Besedila v slovenščini niso izhajala zaporedno glede na letnice izidov originalov, prevedene knjige so bile v slovenščini izdane med leti 1998 in 2003, torej približno sto let po originalnih izdajah.

Preglednica 1: Prevodi Baumovih knjig o deželi Oz v slovenščino

Letnica izida in originalni naslov	Prevod v slovenščino
1900, <i>The Wonderful Wizard of Oz</i> , poznejše izdaje <i>The Wizard of Oz</i>	<i>Čarovnik iz Oza</i>. Ilustracije Maksima Sedeja, prevedel Janko Moder. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1959. Spremna beseda Janko Moder.⁶ <i>Čarovnik iz Oza</i>. Ilustracije Maksima Sedeja, prevedel Janko Moder. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974 (Zbirka Moja knjižnica razred 3, letnik 5, knjiga 3). Spremna beseda Janko Moder. <i>Čarovnik iz Oza</i>. Ilustracije Andrej Trobentar, prevedel Janko Moder. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1986 (Zbirka Zlata knjiga). Spremna beseda Janko Moder, o ilustracijah Primož Lampič. <i>Čarovnik iz Oza</i>. Ilustracije W. W. Denslow, prevedel Janko Moder. Ljubljana: Karantanija, 1996 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta). Spremna beseda Janko Moder. <i>Čarovnik iz Oza</i>. Ilustracije W. W. Denslow, prevedel Jernej Županič. Ljubljana: Beletrina, 2025 (Zbirka Zvezdna Beletrina; 16). Spremna beseda Dragica Haramija.

³ Integralno besedilo pomeni celoten prevod izvirnika, zato na tem mestu niso navedene priredbe.

⁴ Delo je doslej izšlo v nakladi več kot 40.000 izvodov (brez priredb in predelav).

⁵ Med Baumovimi knjigami, ki ne sodijo v serijo o deželi Oz ni, razen knjige *Božičkovo življenje in njegove dogodivščine* (*The life and adventures of Santa Claus*), prevedenega nobenega avtorjevega dela.

⁶ Po tej izdaji je bila leta 1970 pripravljena knjiga v brajici; v točkopis jo je prenesla Elza Podboj (dostopen izvod hrani NUK).

Letnica izida in originalni naslov	Prevod v slovenščino
1904, <i>The Marvelous Land of Oz</i>	<i>Dežela Oz</i> . Prevedla Ljubica Rodošek, ilustriral John R. Neill, spremno besedilo napisal Dušan Čater. Ljubljana: Karantanija, 2001 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1907, <i>Ozma of Oz</i>	<i>Ozma iz Oza</i> . Prevedla Ljubica Rodošek, spremna beseda Dušan Čater. Ljubljana: Karantanija, 2003 (Zbirka Lastovka: najlepše zgodbe sveta).
1908, <i>Dorothy and the Wizard in Oz</i>	<i>Doroteja in čarovnik iz Oza</i> . Prevedla Ljubica Rodošek, spremno besedilo napisal Zlatko Režonja. Ljubljana: Karantanija, 2001 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1909, <i>The Road to Oz</i>	ni prevedeno
1910, <i>The Emerald City of Oz</i>	<i>Smaragdno mesto v Ozu</i> . Prevedla in spremno besedo napisala Ljubica Karim Rodošek. Ljubljana: Karantanija, 2000 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1913, <i>The Patchwork Girl of Oz</i>	<i>Deklica iz krp</i> . Prevedla Valerija Cokan, spremno besedilo napisal Dušan Čater. Ljubljana: Karantanija, 2000 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1914, <i>Tik-Tok of Oz</i>	<i>Tik-tak iz Oza</i> . Prevedla in spremno besedo napisala Ljubica Karim Rodošek. Ljubljana: Karantanija, 2000 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1915, <i>The Scarecrow of Oz</i>	<i>Strašilo iz Ozove dežele</i> . Prevedla Valerija Cokan, spremno besedilo napisal Zlatko Režonja. Ljubljana: Karantanija, 2001 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1916, <i>Rinkitink in Oz</i>	<i>Rinkitink v Ozovi deželi</i> . Prevedla Valerija Cokan, spremno besedo napisal Dušan Čater. Ljubljana: Karantanija, 2001 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1917, <i>The Lost Princess of Oz</i>	ni prevedeno
1918, <i>The Tin Woodman of Oz</i>	<i>Kositrni drvar iz Ozove dežele</i> . Prevedla Valerija Cokan, spremno besedilo napisal Zlatko Režonja. Ljubljana: Karantanija, 2001 (Zbirka Lastovka: Najlepše zgodbe sveta).
1919, <i>The Magic of Oz</i>	<i>Čarovnije iz Ozove dežele</i> . Prevedla Valerija Cokan, spremno besedo napisal Zlatko Režonja. Ljubljana: Karantanija, 2003 (Zbirka Lastovka: najlepše zgodbe sveta).
1920, <i>Glinda of Oz</i>	ni prevedeno

Vir: lasti vir

V slovenščini sta – ob zgoraj navedenih delih o deželi Oz – izšli še dve Baumovi knjigi, in sicer

- *Božičkovo življenje in njegove dogodivščine* (The life and adventures of Santa Claus, org. 1902). Ilustrirala Naja Puhan, prevod iz angleščine Katja Bergles Bricman, prepesnitev pesmi Lidija Brezavšček. Ljubljana: Maks Viktor, 2022.
- *Božičkova zgodba* (The life and adventures of Santa Claus, org. 1902). Ilustracije Mirti, priredila Danila Sorrentino, prevedla Suzana Eckert. Tržič: Učila International, 2023.

Ob štirinajstih knjigah o deželi Oz, je izdal Baum še štiri dela, ki ne sodijo v serijo o deželi Oz, vendar so z njo na nek način povezana; nobeno izmed del v slovenščino ni prevedeno. Med leti 1904 in 1905 je Baum z ilustratorjem Waltom McDougalom objavljaj strip *Queer Visitors from the Marvelous Land of Oz*, ki je bil namenjen promociji prve knjige o Ozu (pozneje so bili stripi zbrani in večkrat ponatisnjeno tudi v knjižni varianti); delo *The Woggle-Bug Book: The Strange Adventure of the Woggle-Bug* (1913) je hroščeva dogodivščina, ko se loči od drugih likov v Ozu; zbirka šestih kratkoproznih zgodb z naslovom *Little Wizard Stories of Oz* (1913) pa je namenjena lažjemu razumevanju serije; opisuje najpomembnejše literarne like, ki nastopajo v zgodbah iz dežele Oz. Četrto delo nima povezav z liki iz Oza, edina povezava je književni prostor, dogaja se namreč v deželi Gilikin, *The Littlest Giant: An Oz Story* (avtor je delo napisal 1917, izdano je bilo šele 1972); delo ima nasilno vsebino.

Opozoriti velja tudi na to, da je založba Reilly & Lee (predhodno Reilly & Britton), ki je izdala trinajst Baumovih knjig iz serije o Ozu (razen prve), po avtorjevi smrti od leta 1921 nadaljevala z izdajanjem knjig o deželi Oz, v nadaljevanju je izšlo še 26 knjig, skupaj torej štirideset del, katerih književni prostor je dežela Oz. Baumovo delo je nadaljevalo več avtorjev: Ruth Plumly Thompson, John R. Neill, Jack Snow, Rachel R. C. Payes, zadnjo knjigo v seriji sta v soavtorstvu napisali Eloise Jarvis McGraw in Lauren Lynn McGraw (izšla je leta 1963).

Popis celotne serije je dostopen na (uradni) povezavi List of Oz Books (Seznam knjig o deželi Oz), https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Oz_books. Na isti spletni strani so tudi sezname (izbranih) priredb in predelav Baumovih del, medbesedilnih navezav na njegova dela ter najpomembnejših študij o njegovem literarnem ustvarjanju.

Priredbe *Čarovnika iz Oza* v slovenščini

Tako kot v številnih tujih jezikih, je tudi pri nas izšlo nekaj priredb *Čarovnika iz Oza*, ki so v slovenščino prevedene iz tujih jezikov:

- *Čarovnik iz Oza* (po knjigi Lyama Franka Bauma priredil Kašmir Huseinović in Andrea Petrlik-Huseinović, *Čarobnjak iz Oza*, hrv. 2009). Ilustracije Andrea Petrlik-Huseinović, iz hrvaščine prevedla Ljubica Karim Rodošek. Ljubljana: Karantanija, 2009.
- *Zakladnica klasičnih pravljic* (prevod dela *A treasury of classic stories*). Prevedla Nataša Pregl. Tržič: Učila.⁷
- *Čarovnik iz Oza*. Ilustracije Illary Casasanta, iz italijanščine prevedla Mojca Mihelič. Ljubljana: Grahovac, 2016 (Zbirka Klasiki za mlade bralce).
- *Čarovnik iz Oza* (po knjigi Lymana Franka Bauma priredila Svetlana Kurčubić Ružić, *Čarobnjak iz Oza*). Ilustracije Ana Grigorjev, prevedel Niki Neubauer. Tržič: Učila International, 2017.
- *Čudoviti čarovnik iz Oza* (po knjigi Lyama Franka Bauma priredila Danila Sorrentino). Ilustracije Paola Rattazzi, prevedla Živa Hren. Ljubljana: Grahovac, 2024.

Priredbe so bogato ilustrirane, skupno pa jih je tudi to, da so prirejena besedila bistveno krajša od originala. Npr. slikanica Kašmirja Huseinovića in Andree Petrlik-Huseinović je priredba, ki vsebuje le temeljno zgodbo, ta na nivoju besedila sodi v kratko fantastično prozo in ne več med daljša prozna besedila. Književni prostori in literarni liki niso natančno opisani, pač pa so predstavljeni vizualno. Oba koda sporočanja, jezikovni in likovni, podajata multimodalno zgodbo, ki je namenjena bistveno mlajšim otrokom, kakor originalno delo.

Na svetovnem tržišču je veliko različnih priredb in predelav Baumovih del, ki sodijo v serijo o deželi Oz. Nekateri avtorji pa so ustvarili svoje

⁷ V zbirki so izdane priredbe naslednjih del: *Alica v čudežni deželi*, napisal Lewis Carroll, priredila Catherine Allison; *Veter v vrbah*, napisal Kenneth Grahame, priredila Catherine Allison; *Otok zakladov*, napisal Robert Louis Stevenson, priredila Claire Sipi; *Črni lepotec*, napisala Anna Sewell, priredila Catherine Allison; *Skrivni vrt*, napisala Frances Hodgson Burnett, priredila Anne Rooney; *Oliver Twist*, napisal Charles Dickens, priredila Anne Rooney; *Heidi*, napisala Johanna Spyri, priredila Catherine Allison; *Čarovnik iz Oza*, napisal L. Frank Baum, priredila Claire Sipi.

izvirne ideje o deželi Oz in njenih prebivalcih, npr. ruski pisatelj Aleksander Volkov, trije člani Baumanove družine, pisatelj Gregory Maguire.⁸

Literarno delo *Čarovnik iz Oza*

Prvič je obravnavano delo Lymana Franka Bauma izšlo leta 1900 z ilustracijami W. W. Denslowa, in sicer pod naslovom *The Wonderful Wizard of Oz*, ob ponatisih se je uveljavila krajša različica naslova *The Wizard of Oz*, torej *Čarovnik iz Oza*, kakor so naslovljeni tudi vsi doslej izdani prevodi te pripovedi v slovenščino. Delo je izšlo v več kot petdesetih jezikih po svetu; prva izdaja je izšla v ZDA v skupnem številu 10 000 izvodov, ki so bili hitro razprodani. Do leta 1956, ko je knjiga prešla v javno last, je bilo v ZDA prodanih več kot štiri milijone izvodov.

Delo sodi med utopije, to so dela, ki v fantastičnem to je vzporednem svetu realnemu, predstavljajo pozitivno družbo, npr. dežela Mezincev, dežela Štirjakov (Lanes 2018: 170–176). Delno je v romanu nakazana distopična (antiutopična) to je negativna družba in njeni razdiralni odnosi (dežela Žmigcev, začarani gozd, strupeno polje makov, nekatere živali), takšna družba pa nakazuje na konec humanosti, empatije in pravičnosti.⁹ V takšni družbi ni prostora za prijateljstvo in pomoč, čeprav se prav v obravnavanem delu izkaže, da na koncu, ko morda nihče več ne pričakuje, vendarle dobro premaga zlo. Po svojih značilnostih sodi serija Baumovih del o deleži Oz med fantastične pripovedi, pri katerih je meja med realnim in fantastičnim svetom natančno načrtana, literarni lik pa se zaveda prestopa iz realnega v vzporedni fantastični svet, ki ima svoje lastne zakonitosti. (Haramija 2012) Pri tem Marjana Kobe (1987: 121) poudarja, da

⁸ A. Volkov je leta 1939 za bralce Sovjetske zveze, Kitajske in v Vzhodne Nemčije izdal serijo romanov o Ozu, imenovano Čarobna dežela. Prva knjiga je bila prevod in priredba Baumovega Čarovnika iz Oza, nadaljnje knjige so bile avtorska dela. Enako velja tudi za G. Maguirea ter Franka, Kennetha in Rogerja Bauma.

⁹ Marija Švajncer (2022: 161) poudarja: »Vrednotenje romana je v današnjem času postalo veliko bolj ohlapno, kot je bilo v preteklosti. Razmerje treh temeljnih komponent – spoznavne, etične in estetske – je včasih prepoznavno le delno in posredno, ena izmed komponent namreč lahko prevladuje in preostali potisne v ozadje.«

so »osebe iz realnega sveta ob soočenju z irealnostjo podvržene različnim nenavadnim spremembam.«¹⁰

Tovrstna besedila začnejo za otroke in mladostnike nastajati konec 19. stoletja, med njimi dela, ki so postala literarna klasika (kanon),¹¹ npr. dela Lewisa Carrolla *Alica v čudežni deželi* (*Alice's Adventures in Wonderland*, prvi izid 1865) in Jamesa Matthewa Barrieja *Peter Pan* (prvotno naslovljen *The Little White Bird*, prvi izid 1902) pa vse do znamenite serije o Harryju Potterju (sedem delov je izšlo med leti 1997 in 2007) Joanne R. Rowling. Na Slovenskem velja omeniti vsaj dve leposlovni deli s podobno strukturo, ki sodita med fantastične pripovedi, v katerih se pojavljata realni in fantastični svet, in sicer delo Vitomila Zupana *Potovanje v tisočera mesta* (1956 in več izdaj) in Ferija Lainščka *Velecirkus Argo* (1996 in več izdaj).

V spremnih besedah k slovenskim izdajam, ki jih je Janko Moder ob prevodu tudi prispeval, označuje *Čarovnika iz Oza* kot pravljico (Moder 1974: 171), kar je s stališča (sodobne) literarne teorije napačno.¹² Tudi v sistemu Cobiss je delo označeno kot pravljica, pri nekaterih izdajah kratka proza. V vseh sodobnih omembah tega klasičnega dela je navedeno, da gre za daljšo fantastično prozo. Na primer Rebecca J. Lukens (2007: 23) poudarja kot pomembno sestavino dela antropomorfne predmete; Selma G. Lanes (2004: 170–176) pa je posvetila poglavje utemeljevanju razvoja ameriške otroške književnosti od folklorne pravljice do fantastike prav na podlagi *Čarovnika iz Oza*. Ob fantastiki pa je pomemben element tudi pustolovčina (Haramija 2000), ki jo doživljajo literarni liki na poti

¹⁰ Marjana Kobe je v monografiji *Pogledi na mladinsko književnost* (1987) med drugim povzela tudi teorijo Lucie Binder, objavljeno v zborniku *Das Irrationale im Jugendbuch*. Ergebnisse der Tagung: »Das Irrationale im Jugendbuch« Raach/Hochgebirge 22. – 27. Aug. 1967. V zborniku so objavljene tudi druge ključne razprave o (evropski) fantastični književnosti (Willy Lussnigg, Göte Klingberg, Hildegard Krahé, Dietrich Fischer).

¹¹ V drugačen tip fantastike sodijo prav tako kanonizirana dela, npr. Carla Collo-dija *Ostržek* (Le avventure di Pinocchio. Storia di un burattino, prvi izid 1883), Alana Alexandra Milna *Medved Pu* (Winnie the Pooh, prvi izid 1926) in Pamele Lyndon Travers *Mary Poppins* (naslov prve knjige), prvi izid 1934; tudi naslov serije, 1934–1988).

¹² Jožica Čeh (2001) in pozneje Alojzija Zupan Sosič pišeta v povezavi s Cankarjevo poetiko o pravljičnosti, ne o pravljici kot literarni vrsti: »Prav simbolistična poetika je tisto sidrišče za definicijo pravljičnosti, ki lahko zadostuje za sodobno žanrsko določitev, katera vedno upošteva žanrski sinkretizem, torej ne samo pravljice, pač pa tudi druge žanre v romanu.« (Zupan Sosič 2021: 164)

po deželi Oz. V delu je opazen žanrski sinkretizem, kjer se povezujeta fantastika in avantura.

David L. Russell (2005: 200) uvršča delo *Čarovnik iz Oza* med dela o čarnih potovanjih in alternativnih svetovih, pri čemer je treba besedo alternativno jemati s slovarsko razlago, da gre za »položaj, ko se je treba odločiti med dvema možnostma, od katerih ena izključuje drugo« (Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=alternativa>). Russell s tem utrjuje obstoj dveh svetov, pri čemer opozori na »motiv potovanja, ki je eden od starejših v književnosti, od Homerjeve Odiseje naprej« (Russell 2005: 200).¹³ V alternativni (drugi, tudi vzporedni) svet se v literarnih delih prestopi iz realnega sveta na različne načine (npr. Alica skozi zajčjo luknjo, Doroteja s tornadom), vendar se želi literarni lik po opravljeni nalogi ali pustolovskem doživetju vrniti v realni (to je primarni) svet. Russell tudi poudarja, da fantastični dogodki in liki nimajo moči v primarnem (realnem) svetu, liki iz realnega sveta pa se tudi v fantastičnem svetu vedejo tako kot doma, torej kot v realnem svetu.

O zgodbi *Čarovnik iz Oza*

Začetek dogajanja je časovno umeščen tik pred tornadom, ko nastopi čudna tišina in tudi nebo v Kansasu postane sivo, tako kot sta dolgočasna (siva) Dorotejina teta in stric. Hudo neurje je Dorotejo in psička Tota odneslo oz. prestavilo v fantastični svet, pri čemer je prehod med svetovoma natančno opisan (Baum 2025: 16):

Doroteja je končno ujela Tota in se skupaj z njim podala za teto, a še preden je pretekla sobo, je veter mogočno zatulil in hišica se je tako stresla, da ji je spodneslo noge in je padla in obsedela na tleh. **Tedaj se je zgodilo nekaj čudnega.** Hiša se je počasi dvignila v zrak in se dvakrat ali trikrat zavrtela. Doroteji se je zdelo, kakor bi poletela z balonom. Severni in južni vetrovi so se drug v drugega zaleteli prav tam, kjer je stala hišica, in ta se je tako znašla prav v središču tornada.

Doroteja je zaspala in ko so se vetrovi umirili, se je znašla v drugem oz. drugačnem svetu; odprla je vrata hišice in pred njo je bila popolnoma drugačna pokrajina z zeleno travo, drevesi, pisanimi rožami in potočkom,

¹³ Podobno že pred tem raziskovalec Göte Klingberg dela, v katerih je zaznati so-obstoj realne in irealne ravni izvzame, in jih uvrsti v posebno kategorijo mitičnih svetov (prim. Kenda 2009: 35).

Dobra čarovnica s Severa ji je razložila, da je to dežela čarovnika Oza, ki vlada iz Smaragdnega mesta. S hišico je Doroteja pristala v deželi Mezincev in jih (nenamerno) s pristankom rešila hudobne čarovnice z Vzhoda in suženjstva, s tem pa si je pridobila srebrne čevljičke hudobne čarovnice. Prikazala se je zapisana prerokba, da mora Doroteja v Smaragдно mesto. Dobra čarovnica je menila, da je Oz edini, ki lahko Doroteji pomaga nazaj domov; poljubila jo je in tako zaznamovala deklico, da ji ne bo mogel nihče nič hudega. Doroteja se je uredila, obula si je srebrne čevlje in Totom sta se po rumeni cesti odpravila proti Smaragdnemu mestu; najprej sta prišla na zabavo Mezincev, tam sta tudi prespala. Naslednji dan je Doroteja rešila Strašilo, ki se je odločilo oditi z Dorotejo k Ozu, da bi ga zaprosilo za možgane. Prenočili so v brunarici, ki je stala v temačnem gozdu, zjutraj pa so zaslišali stokanje; bil je Pločevinasti drvar, ki se zaradi zarjavelih sklepov ni mogel premakniti. Doroteja mu je naoljila sklepe, Pločevinasti drvar pa se je odloči, da pojde z njimi v Smaragдно mesto, saj se je bil nadejal, da mu bo Oz dal srce, ki mu ga je pogubila hudobna čarovnica. V neprijaznem gozdu so srečali še Strahopetnega leva, ki se jim je prav tako sklenil pridružiti, ker bo Oza prosil, da mu da pogum. Naslednji dan so prišli do širokega jarka, za katerega so se strinjali, da ga ne morejo preplezati; Strahopetni lev se je ponudil, da bo s preskokom vsakega od njih prenesel na drugo stran; s svojim dejanjem je izkazal izreden pogum. Čez nekaj časa so spet naleteli na jarek, ki je bil še bolj širok, vedeli so, da ga ne morejo niti preskočiti niti preplezati. Strašilo je opazilo drevo, predlagalo je, da bi ga Pločevinasti drvar posekal tako, da bo vrh padel na drugi breg. Strašilo je imelo res dobro rešitev, kakor da ima možgane. S skupnimi močmi so se rešili tudi hudobnih kalid (pošasti z medvedjimi telesi, tigrovimi glavami in kremplji) in prispeli so do široke reke. Strašilo je dalo idejo, naj Pločevinasti drvar izdela splav, s katerim bodo premagali reko. Na sredini reke je imelo Strašilo nesrečo, obviselo je na veslu, a ga je dobra štorklja rešila. Naslednja težava se je pokazala na smrtonosnem makovem polju, ki vse živo za vedno uspava. Doroteja in Toto sta že zaspala, s polja sta ju odnesla Strašilo in drvar; pred tem je Strašilo reklo Strahopetnemu levu, naj zbeži s polja, ker je pretežak, da bi ga s Pločevinastim drvarjem lahko rešila. Lev je skoraj dosegel konec polja, a je zaspal in rešile so ga miši, saj je pred tem Pločevinasti drvar rešil njihovo kraljico pred rumeno divjo mačko.

Ko so bili končno vsi rešeni, so se podali naprej proti Smaragdnemu mestu, saj so vedeli, da ne more biti več daleč, kajti okrog njih je bilo vse zeleno (hiše, ograje, oblačila prebivalcev). Prespali so v eni od hiš, kjer

jim je moški rekel, da še nihče ni videl Oza. Kopičenje nepredvidenih dogodivščin in nenehnih reševanj se, tako se jim zdi, razreši ob pogledu na mesto: »Šli so dalje, zeleni sij je postajal vse svetlejši in zazdelo se jim je, da se končno vendarle bližajo cilju svojega potovanja.« (Baum 2025: 123) Prvi vrh zgodbe z delnim razpletom se je zgodil v Smaragdnem mestu ob srečanju z Ozom. Stražar Smaragdnega mesta je najprej nadel vsem petim obiskovalcem zelena očala in jih odpeljal v palačo k velikemu Ozu, pred tem jih je posvaril, da Oz uniči vse, ki ga zmotijo zaradi malenkosti, vendar jih ni prestrašil. Strašilo si je še vedno želelo možgane, Pločevinasti drvar srce, Strahopetni lev pogum in Doroteja je s Totom še vedno želela v Kansas, čeprav ni vedela, kje to sploh je. Vsakega posebej so privedli pred velikega Oza in mu povedali svojo prošnjo. Oz se je vsakemu prikazal drugače (Doroteji kot govoreča glava, Strašilu kot prelepa gospa, Pločevinastemu drvarju kot strašna pošast, Levu kot ognjena krogla); vsem je naročil, naj se vrnejo, ko bodo ubili čarovnico z Zahoda: »Storimo lahko le eno,« je odvrnil Lev, »to pa je, da odidemo v deželo Žmigcev, poiščemo hudobno čarovnico in jo uničimo.« (Baum 2025: 144)

Druga pustolovščina, v katero so Doroteja in prijatelji vstopili zavestno, čeprav je niso izbrali, se je začela odvijati z iskanjem hudobne čarovnice z Zahoda v deželi rumenih Žmigcev. Čarovnica jih je kmalu opazila; nad vsiljivce je poslala volkove, s katerimi se je spopadel Pločevinasti drvar, nato vrane, za njimi še črne čebele, oboje je premagalo Strašilo, vojake je prestrašil in pregnal Strahopetni lev. Na zadnje je poslala čarovnica krilate opice, ki so odvrgele drvarja na ostre skale in izpraznile Strašilo, leva so odnesle na grad, kjer naj bi služil hudobni čarovnici; Doroteji pa niso upale narediti nič hudega, saj so spoštovale srebrno znamenje, ki ji ga je naredila dobra čarovnica. Opice so za zlobno čarovnico opravile tretjo nalogo, zato ni imela več moči nad njimi; pa tudi Doroteji ni mogla narediti nič hudega, le da se deklica ni zavedala svoje moči. Ko ji je čarovnica vzela čeveljček, jo je Doroteja polila z vodo in čarovnica se je začela topiti, na koncu je izginila. Doroteja je imela spet oba čeveljčka, Žmigcem je povedala, da so svobodni, ti pa so ji v zameno pomagali rešiti Strašilo in Pločevinastega drvarja (ta jim je bil posebej pri srcu). Doroteja, nen psiček, Strašilo, Pločevinasti drvar in Strahopetni lev so se odpravili nazaj proti Smaragdnemu mestu, da jim bo Oz izpolnil želje, saj so pokončali zlobno čarovnico.

Pred odhodom iz doma zlobne čarovnice si je Doroteja nadela zlato čepico, za katero se je izkazalo, da ima moč nad krilatimi opicami. Opice so Doroteji povedale zgodbo o Radi in Kelalu ter o uroku, med tem so

družčino odnesle do vrat Smaragdnege mesta. Tako se je začel drugi sklop pustolovščin. Ob vstopu v Smaragdno mesto si je družčina spet nadela zelena očala; čez nekaj dni jih je Oz, veliki in strašni, sprejel. Niso ga videli, a trdil je, da je povsod – po nesreči je Toto prevrnil zaslon in tako je bil Oz razkrinkan. Nikakršen čarovnik ni bil, pač pa prevarant, ki je izkoristil naivnost ljudi v deželi, kamor ga je z balonom odnesel veter. Ukazal jim je, naj sezidajo Smaragdno mesto, prebivalci pa so ga ubogali, ker so si njegov prihod z neba po svoje razlagali. Družčina je Ozu obljubila, da ne bodo povedali prebivalcem Smaragdnege mesta, da ne obstaja noben čarovnik in da v palači živi prevarantski starček, ki nima nobenih čarobnih moči; Doroteja ga je poimenovala Veliki in Grozni slepar. Naslednji dan je Oz Strašilu vstavil v glavo 'možgance' (zmešal je žgance, britvice in seno), Pločevinastemu drvarju je vstavil srce iz blaga, Strahopetnemu levu je rekel, naj spi je tekočino, ker je pogum šele v notranjosti posameznika. Vsi trije so se počutili odlično, le Oz je vedel, da jih je osleparil. Domislil se je, da bo Dorotejo in sebe rešil tako, da bosta iz Smaragdnege mesta odletela z balonom; vsi prebivalci so pomagali, balon se je napolnil z vročim zrakom in se začel dvigati, naposled je Oz odletel sam, kajti Doroteja je prepozno našla Tota, brez njega pa ni želela poleteti proti Kansasu. Oz je za svojega naslednjika oznanil Strašilo.

Prijatelji, čeprav so se jim izpolnile želje, niso zapustili Doroteje; po nasvetu starega vojaka so se odločili, da bodo poiskali dobro čarovnico z Juga, Glindo, ki bi morda lahko pomagala Doroteji pri vrnitvi v Kansas. Pred tem so krilate opice Doroteji povedale, da ji ne morejo pomagati, kajti njihova čarobna moč je omejena in seže samo do puščave. Najprej so s svojo spretnostjo premagali gosti gozd (samo prva vrsta dreves je imela zmožnost premikanja vej); nato so prispeli v Porcelanasto deželo, kjer so spoznali, kako krhko je življenje tamkajšnjih prebivalcev, ker – kakor je rekla prelepa porcelanasta princesa, da »človek po tem, ko ga popravijo, nikoli več ni tako lep, kot je bil prej« (Baum 2025: 243). Naslednja dežela je bila polna mlak, smrdljivih močvirij, v njej je bil tudi gozd, ki se ga je lev posebej razveselil. Družčina je prispela na jaso, kjer so bile zbrane vse živali, ki so prebivale v gozdu; pojasnile so, da se bojijo velikega pajka. Lev je ubil pajka, ko je ta spal, in živali so ga izbrale za svojega kralja. Obljubil jim je, da se bo vrnil, najprej pa mora pomagati Doroteji. Na poti so jim tretjič morale pomagati krilate opice, saj so prišli do dežele brezrokih butnglavcev, ki je sami ne bi mogli prečkati. Doroteja je zgubila moč nad opicami, a s prijatelji so vendarle dosegli deželo Štirjakov; ti so bili oblečeni rdeče, bili so zelo dobrovoljni.

Glinda je sprejela goste, Doroteji je obljubila pomoč, v zameno pa ji je ta dala zlato čepico. Dobra čarovnica je priklicala krilate opice, ki so izpolnile tri naloge: odnesle so Strašilo, da bo vladalo v Smaragdnom mestu, Leva v gozd za kralja živali, Pločevinastega drvarja v deželo Žmigcev. Dobra čarovnica je Doroteji razkrila tudi to, kako se bo vrnila domov (Baum 2025: 267):

»Srebrni čevlji,« je rekla dobra čarovnica, »so čarobni; in ena njihovih najbolj nenavadnih moči je, da te lahko v treh korakih ponesejo kamorkoli na svetu, vsak korak pa ne traja nič dlje od pomežika z očesom. Vse, kar moraš storiti, je, da trikrat udariš skupaj z njihovimi petami in jim ukažeš, naj te odnesejo, kamor želiš.«

Doroteja je pristala v Kansasu, v preriji blizu doma; izgubila je čevljiče, a zdaj jih ni več potrebovala. Teta Ema se je zelo razveselila deklinine vrnitve, Doroteja je vedela, da je zdaj zares doma.

O značilnostih besedila

Pripoved se dogaja na ameriškem podeželju, kamor se je preselila deklica Doroteja, ko je postala sirota brez staršev. Literarni lik trpečega otroka – sirote, ki tudi skozi fantastični odmik od realnega življenja na koncu najde srečen dom, je bila v 19. stoletju precej razširjena tema.¹⁴ Druga pomembna tema je pustolovščina, ki je v otroški književnosti vedno nemamerna, glavni lik – otrok je tudi ne izbere sam. Otrok je tudi tisti, ki zaradi poštenosti in dobrote zmore premagati vse ovire in pripelje zgodbo do srečnega konca.

Značilnost fantastičnih besedil, ki se začnejo s potovanjem, je, da je njihov začetek in konec postavljen v realni svet, dogajanje samo pa v iracionalni/fantastični svet. To značilnost v celoti izpolnjuje tudi obravnavano delo, saj sta prvo in zadnje (to je 24.) poglavje locirana v prerijo v državi Kansas (ZDA). Realni prostor je opisan kot siv, dolgočasen, takšna so polja in zemlja na njih, siva je tudi trava. Teta Ema in stric Henrik sta

¹⁴ Na ta tip književnosti opozarja že Miroslava Genčiová (1980: 44), ki pravi, da sega razvoj deklinke književnosti v 19. stoletje: »Med romani, ki so prikazovali usodo sirote, izgnane iz človeške družbe in prisiljene boriti se za svoje življenje in obstanek, so se pojavili tudi romani z deklinsko junakinjo (primer za slednje je delo Charlotte Bronte Jane Eyre, katere prvi del, Sirota iz Lowooda, so izdajali za otroke).«

resnobna, v njuni hišici ni prostora za smeh in veselje, pisatelj ju opiše kot siva, dolgočasna, molčeča in zadržana človeka, le majhen črn psiček ji je delal veselje (Baum 2025: 14): »Tisti, ki je Dorotejo spravljaj v smeh in poskrbel, da ni tudi sama postala siva, kot je bilo vse okoli nje, je bil Toto.« Toto je tudi edini iz Kansasa, ki z Dorotejo prestopi v deželo Oz.

Fantastični svet je drugačen, poln je barv; tudi dežele imajo svoje barve: Smaragdna mesto je zelene barve in vse v njem je zeleno; na vzgodu je dežela Mezincev, ki je modra; na zahodu je dežela Žmigcev, njena barva je rumena; na jugu je dežela Štirjakov, njen simbol je rdeča barva. Dobra čarovnica, ki prva pomaga Doroteji, je oblečena v belo in prihaja s Severa. Fantastični svet je opisan kot zelo razgiban, literarnim likom včasih nudi zavetje, spet drugič je pokrajna negotoljubna.

Vseh štiriindvajset poglavij je naslovljenih z opisnimi naslovi, ki so napoved temeljnega motiva v posameznem poglavju (npr. Tornado, Posvet z Mezinci, Kako je Doroteja rešila strašilo). V literarnem delu so opazni trije vrhovi (razkrinkanje Oza, smrt zlobne čarovnice z zahoda, prihod k dobri čarovnici Glindi), pri čemer zadnjemu vrhu sledi hiter razplet (kam bodo šli Dorotejini prijatelji, ko se bo ta vrnila domov) in konec z Dorotejino vrnitvijo v Kansas.

V književno vrsto fantastike je skozi pot po Ozovi deželi opaziti sinkretizem, saj se ob temah otroka–sirote in prijateljstva med literarnimi liki (ti skorajda tvorijo kolektivni lik z vodilno deklico Dorotejo), pojavlja žanr pustolovščine, ki utrjuje prepričanje, da je mogoče premagati vse ovire, kadar pred njimi ne stoji posameznik. Dorotejina pot je bila polna zanimivih dogodivščin in preprek, ki so se zaradi spretnosti drugih pomembnih literarnih likov (strašilo, drvar, lev), dobrih pomočnikov (nekateri prebivalci mest, obe dobri čarovnici) in čarobnega predmeta (srebrni čevlji) iztekle v srečen konec, saj, kakor v pravljicah, dobro vedno premaga zlo.

Čarovnik iz Oza v drugih medijih

Že v začetku 20. stoletja (1902) je bil v Chicagu in nato na Broadwayu izveden musical, istega leta je knjiga doživela tri različne filmske uprizoritve, nato še priredbe za gledališča. Doslej je bilo posnetih približno štirideset igranih in animiranih filmov ter serij, okrog deset glasbenih videov in petnajst odmevnih gledaliških predstav, ki so bile posnete po knjigah (večinoma po delu *Čarovnik iz Oza*) ali pa so se napajale z motivi iz knjižne serije o deželi Oz in so postavljene v Smaragdna mesto.

Najbolj prepoznavna je filmska adaptacija iz leta 1939 (produkcija Metro-Goldwyn-Mayer in Loew's Incorporated), ki velja za enega najboljših filmov vseh časov; prejel je oskarja za najboljšo izvirno pesem *Over the Rainbow* in za najboljšo izvirno filmsko glasbo. Ta film je dostopen tudi v slovenskih knjižnicah in je bil izdan večkrat; *The wizard of Oz* = *Čarovnik iz Oza* vsebuje slovenske podnapise. Film je režiral Victor Fleming, z glavno vlogo Doroteje pa je zaslovela Judy Garland.¹⁵ Je tudi eden od redkih filmov na Registru svetovnega spomina organizacije UNESCO. Dorotejini srebrni čevlji (v knjigi) so v filmu rdeči, kar je med ljudmi bolj prepoznavno kot simbol odpora do zla, premagovanja ovir in končna zmaga dobrega nad slabim.

Leta 2007 je bila predvajana igrana fantastična mini serija *Tin Man* (po liku). *Mogočni Oz* (*Oz the Great and Powerful*) je fantastični družinski film iz leta 2013. *Izgubljeni v Ozu* (*Lost in Oz*) je animirana serija, ki je bila predvajana leta 2017. *Doroteja in čarovnik iz Oza* (*Dorothy and the Wizard of Oz*) je tudi ameriška animirana serija za otroke, ki je bila prvič predvajana leta 2017 in s presledki nastaja vse do danes (2026). Izdani so bili tudi stripi s knjižnimi junaki iz Oza, na tržišču pa so tudi zelo popularne računalniške igre, ki so nastale na podlagi Baumovih knjig o Ozu.

Čarovnik iz Oza se tudi v Sloveniji pojavlja v drugih medijih, npr. kot dramsko besedilo in zvočna knjiga, pri čemer niso upoštevane dramatisacije za ljubiteljska gledališča in otroške (šolske) predstave.

- *Čarovnik iz Oza*. Dramatizirala E. F. Chapman, prevedel B. Gjud. Ljubljana: Prosvetni servis, 1969. Spremna beseda Janez Povše.
- *Čarovnik iz Oza*. Dramatizirala E. F. Chapman, prevedel B. Gjud, priredil in songe napisal B. Lukan. Celje: Slovensko ljudsko gledališče, 1992 (tipkopis).
- Leta 2017 je pod okriljem Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije nastal zvočni posnetek *Čarovnika iz Oza* po prevodu Janka Modra; bere Mojca Menat.

¹⁵ A. J. 3. 12. 2018 na portalu RTVSLO: »Filmski zgodovinarji v Italiji so izvedli primerjavo najvplivnejših filmov v zgodovini sedme umetnosti in 'izračunali', da je najglobljo sled v filmski industriji pustila klasika *Čarovnik iz Oza* iz leta 1939. Pri svojem delu so upoštevali več kot 47 tisoč filmov iz 26 žanrov, šteli pa filmske reference, omenjene v spletni filmski bazi IMDb. (Ob tem priznavajo, da je arhiv IMDb-ja pristranski v korist filmov z Zahoda in so zato upoštevali največ ameriških produkcij.)« <https://www.rtv slo.si/kultura/film-in-tv/najvplivnejši-film-vseh-casov-je-carovnik-iz-oza/473699>

Sklep

Baum je v fantastični pripovedi *Čarovnik iz Oza* z deklico Dorotejo, siroto, kot glavnim literarnim likom, in njenimi prijatelji Strašilom, ki hrepeni po pameti, Pločevinastim drvarjem, ki si želi srčnosti, in Strahopetnim levom, ki želi pridobiti pogum, izrisal najpomembnejše človeške vrednote. Deklica in njeni prijatelji so tisti, ki niso pokvarjeni, ki nič ne delajo zaradi neke pridobitne koristi, temveč rešujejo pustolovske naloge zato, da bi bili boljši. Najpomembnejši magični predmet, ki ga imajo ves čas s seboj, vendar se tega ne zavedajo, so srebrni čevlji, ki jih je na pobudo dobre čarovnice Glinde vzela Doroteja mrtvi čarovnici. V srebrnih čevljih se skrivata dva simbola: čevlji kot simbol potovanja oz. popotnika, pa tudi kot simbol lastništva (Chevalier in Gheerbrant 1993: 85), saj jih Doroteja dobi že takoj ob pristanku v deželi Oz; srebrna barva je povezana z luno, z modrostjo in z očiščenjem (Chevalier in Gheerbrant 1993: 570). Prav barva čevljev je bila v znamenitem musicalu iz leta 1939 spremenjena v rdečo (simbol življenja, borbe, srčnosti); tako se simbol rdečih čevljev ohranja v popularni kulturi vse do danes.

Za razliko od popotne družine so vsa dejanja čarovnika namenjena ohranjanju oblasti in podložništva. Prevara je že vstop v Smaragдно mesto, kjer si je treba nadeto zelena očala in je zato vse, prebivalci, predmeti, stavbe ..., videti zeleno. Ime glavnega mesta dežele Oz seveda ni naključje, saj so smaragdi dragi kamni, ki imajo po Slovarju simbolov ob obnoviteljski moči večkrat tudi negativno vlogo (Chevalier in Gheerbrant 1993: 551):

Srednjeveško ljudsko izročilo je pripisovalo smaragdu dobre lastnosti, vendar se je s tem pomešalo nekaj čarovništva. Smaragd je bil skrivnostni kamen – in torej nevaren za tistega, ki ga ne pozna – in je veljal povsod po svetu za enega najmočnejših talismanov. Prišel je iz pekla, torej se lahko obrne zoper peklenške kreature, katerih skrivnosti je poznal.

Smaragдно mesto predstavlja vse opisano: strah pred neznanim, saj nihče ni zares poznal čarovnika, ta pa je za svojo prezentacijo uporabljal čarodejske trike. Ko ga Doroteja in prijatelji razkrinkajo, hkrati razumejo, da je Smaragдно mesto zeleno zaradi očal; razblini se tudi ta iluzija.

Kljub vsem preprekam, ki jih Doroteja in prijatelji doživijo na poti, se dogodivščina izteče v srečen konec prav zaradi njihove dobrote in poštenosti. Knjiga in film sta zaradi pogoste citiranosti, priljubljenosti med mladimi bralci in gledalci muzikala, postala kulturna dediščina sveta.

Kongresna knjižnica v Washingtonu, D. C., je leta 2000 razglasila *Čarovnika iz Oza* za prvo izvirno ameriško fantazijsko knjigo za otroke in najbolj priljubljeno ameriško fantastično pripoved. Literarni liki iz dežele Oz so z izdajanjem številnih knjig po vsem svetu, s snemanjem filmov in serij, z musicali in računalniškimi igrami ter z različnimi prodajnimi izdelki, postali del popularne kulture.¹⁶ Hkrati pa je knjiga *Čarovnik iz Oza* postala otroška klasika po vsem svetu.

Vir

Lyman Frank BAUM, 2025: *Čarovnik iz Oza*. Ilustracije William Wallace Denslow, prevedel Jernej Županič. Ljubljana: Beletrina (Knjižna zbirka Zvezdna Beletrina).

Literatura

Adaptations of The Wonderful Wizard of Oz, https://en.wikipedia.org/wiki/Adaptations_of_The_Wonderful_Wizard_of_Oz. (Dostop 14. 4. 2025.)

Alternativno. Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=alternativa>.

Lyman Frank BAUM, 1974: *Čarovnik iz Oza*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižna zbirka Moja knjižnica).

The Baum Bugle: A Journal of Oz, 1957–2024. ZDA, Michinag, ISSN: 0005-6677. <https://www.ozclub.org/publications/the-baum-bugle/>. (Dostop 26. 2. 2025.)

Jean CHEVALIER in Alain GHEERBRANT, 1993: *Slovar simbolov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Karen Coats, 2018: *The Bloomsbury introduction to the children's and young adult literature*. London, New York: Bloomsbury Academic.

Jožica ČEH, 2001: Ivan Cankar in pravljice. *Zlatni danci 3. Bajke od davnina pa do naših dana*. Zbornik radova s mednarodnoga znanstvenoga skupa. Osijek: Matica Hrvatska, 87–95.

Miroslava GENČIOVÁ, 1980: Zvrstna področja, zvrsti in zvrstne oblike otroške in mladinske književnosti. *Otrok in knjiga* 7(11). 32–47.

Dragica HARAMIJA, 2000: *Slovenska realistična avanturistična mladinska proza*. Videm pri Ptuj; GIZ GTP.

¹⁶ Z umeščenostjo *Čarovnika iz Oza* kot izhodiščnega besedila se z elementi medbesedilnosti in medmedialnosti (Haramija 2023) mnoga dela navezujejo nanj (posamezni citati iz knjige v drugih delih, filmi, tudi simboli kot npr. moč čevljev).

Dragica HARAMIJA, 2012: *Nagrajene pisave: opusi po letu 1991 nagrajenih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc (Zbirka Misel o slovenski besedi).

A. J., 2018: *Najvplivnejši film vseh časov je Čarovnik iz Oza*. Ljubljana - MMC RTV SLO, <https://www.rtv slo.si/kultura/film-in-tv/najvplivnejši-film-vseh-casov-je-carovnik-iz-oz-a/473699>. (Dostop 25. 5. 2025.)

A. J., 2023: Medbesedilne reference in literarni kanon v otroški in mladinski književnosti. *Slavia Centralis* 16/2. 207–220.

Jakob J. KENDA, 2009: *Fantazijska književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marjana KOBE, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Selma G. LANES, 2004: *Through the looking glass: Further adventures & misadventures in the realm of children's literature*. Boston: David R. Godine.

Rebecca J. LUKENS, 2007: *A critical handbook of children's literature*. Boston, New York, San Francisco: Pearson.

Janko MODER, 1974: O pisatelju in njegovem »čarovniku«. *Čarovnik iz Oza*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižna zbirka Moja knjižnica). 170–172.

David L. RUSSELL, 2005: *Literature for children*. Boston, New York, San Francisco: Pearson.

Marija ŠVAJNCER, 2022: Merila za vrednotenje romana. *Slavia Centralis* 15/2. 161–187.

UNESCO, 2005: Videos/Films. *Memory of the World International Register*. https://www.unesco.org/en/memory-world/list?fq%5Bsm_unsc_hierarchical_field_ref_datasets_filters_label%5D%5BCollection+Type%5D%5B%5D=Collection+Type+%7C+%3E+Videos%2FFilms&date_from=&date_to=&query=&op=Search#toggle-facets. (Dostop 17. 5. 2025.)

Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2021: Cankarjev roman Milan in Milena, prvi slovenski pravljični roman. *Slavia Centralis* 14/1. 159–173.

THE LAND OF OZ AS WORLD LITERARY AND CULTURAL HERITAGE Summary

Between 1900 and 1920 Lyman Frank Baum published his famous series of children's books about the Land of Oz. The series included fourteen works. The genre all fourteen works is fantasy fiction, where the boundary between the real world and fantasy is precisely outlined, while the main literary characters are aware of their transition from the real world to the parallel fantasy one with its own laws. The most successful book of the series was *The Wonderful Wizard of Oz* (1900), illustrated by William Wallace Denslow. It was first published in Slovene in 1959. Frank Baum's fantasy tale *The Wizard of Oz*, with and through its main characters, the little orphaned girl Dorothy as the main literary character, Dorothy's friend

and companion the Scarecrow who seeks wisdom, the Tin Man who wants to get a heart, and the Cowardly lion who longs for courage, outlines the most important human values. Dorothy and her friends are those who are not corrupt, they do not manipulate to gain or maintain power. They merely solve adventurous tasks in order to better themselves.

The actions of the Wizard, on the other hand, are motivated by preserving power and enforcing submission. Already the entering the Emerald City is a trick, where a pair of green-tinted glasses are needed for everything, even the inhabitants, objects, and buildings... to appear green. The name of the capital city in the Land of Oz is, of course, no coincidence. According to the Dictionary of Symbols (1993), emeralds do not only have power of renewal, but can frequently be associated with negative occurrences. The Emerald City above all represents the fear of the unknown, for nobody actually knows who the Wizard, presenting himself through magical tricks, really is. When Dorothy and her friends expose him, they also understand that the Emerald City is green only because of the glasses, and this illusion has now been shattered. An important symbol is also the pair of shoes Dorothy gets from the dead Wicked Witch. These silver shoes have the power to take anybody who owns them to any place they desire.

The Land of Oz is, in contrast to the greyness of Kansas, filled with colour. With this contrast, the author sets up two worlds, the real world and the fantasy one. There is a precisely defined passage between the two worlds, the one from the real world to the fantasy is outlined by the tornado, while the return from the Land of Oz to reality is enabled by the silver shoes. However, only Dorothy can make this transition, while her friends all stay in the fantasy world.

Despite all the obstacles Dorothy and her friends encounter along the way, the adventure finishes with a happy ending precisely because of their kindness and honesty.

In 2000, the Library of Congress in Washington DC declared *The Wizard of Oz* America's greatest and best-loved homegrown fairytale. It was recognised as the first American fantasy for children and one of the most-read children's books. The literary characters from the Land of Oz have, through numerous publications around the world, as well as films, TV series, musicals and computer games with accompanying merchandise, become part of popular culture. At the same time, *The Wizard of Oz* has become a children's classic all around the world.